

ЗБЕРЕЖЕННЯ ДРУГОГО ПОВНОГОЛОССЯ В ГОВІРКАХ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО НАРІЧЧЯ

Тетяна Ястремська

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Анотація. У статті висвітлено проблему другого повноголосся. На підставі проаналізованих теоретичних праць, історичних („Часовий вимір”) та діалектних („Просторовий вимір”) джерел зроблено висновки про те, що це явище поширене в говірках південно-західного наріччя української мови тільки спорадично, натомість „класичні” приклади другого повноголосся, серед яких і дієслова І дієвідміни на зразок *терети*, *дерети*, репрезентують явище першого повноголосся.

Ключові слова: перше повноголосся, друге повноголосся, редуковані, повноголосні форми, говірки південно-західного наріччя.

Одним із рефлексів сполук на зразок *ťɔrt* є явище, яке в науковій літературі здебільшого називають „другим повноголоссям”, використавуючи термін Олександра Потебні¹, чи „другим повноголосом” – за Іваном Панькевичем, Юрієм Шевельовим²; дослідниця надсянського говору Марія Пшеп'юрська-Овчаренко використала термін „секундарний повноголос”³, а російська дослідниця Ольга Малкова – „глухе повноголосся” на противагу першому⁴. Наслідуючи Потебню, який вважав явище суто північноросійським, типовим тільки для новгородського регіону⁵, сучасні російські дослідники, як наприклад Марина Богушевич, називають його „второе русское полногласие”⁶.

І хоча, справді, друге повноголосся закріпилося в російській літературній мові та в її діалектах, зокрема північноросійських, в українській мові це явище здебільшого діалектне.

¹ А. Потебня, *Къ исторіи звуковъ русскаго языка*, т. I, Воронеж 1986, с. 90.

² І. Панькевич, *Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей*, ч. 1, Прага 1938, с. 156; Ю. Шевельов, *Історична фонологія української мови*, Харків 2002, с. 369.

³ М. Пшеп'юрська-Овчаренко, *Мова українців Надсяння*, Перемишль 2007, с. 227.

⁴ О. Малкова, *К исторіи образования восточнославянских языков (По данным Галицкого евангелия 1266–1301 гг.)*, „Вопросы языкознания”, 1984, №4, с. 47.

⁵ А. Потебня, *Къ исторіи звуковъ русскаго языка*, т. I, Воронеж 1986, с. 90–91.

⁶ М. Богушевич, *Отражение праславянских сочетаний *ťɔrt, *ťɔlt, *ťɔrt, *ťɔlt в древнерусской графике (на материал Августовского Пролога XVI века)*, в: *Лингвистика. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*, 2010, №4 (2), с. 441.

Оскільки сполуки на зразок *oro, ere* є наслідком і першого, і другого повноголосся, – які розділяє майже чотири століття (кінець VIII ст. – кінець XII або початок XII ст.), – це зумовило непослідовності і спричинило дискусії щодо того, яке ж саме повноголосся репрезентує конкретне слово.

Ця проблема потребує системного дослідження повноголосних форм, аналізу праслов'янських написань, зважаючи на фонетичні особливості кожного слова від найраніших його фіксацій у пам'ятках.

Історія явища сягає X–XI ст., коли після плавного, який втратив свою складотворчу властивість, поступово з'явився другий зредукований⁷ і, не маючи фонологічного значення, здебільшого занепав, однак у деяких діалектах вокалізувався⁸. Тривають дискусії щодо того, чи таке написання є виявом живомовних рис чи результатом взаємодії давньоболгарської і давньоруської традицій⁹, а також, чи другий *ь* / *ь* позначав кінець рядка, тобто просто передавав орфографічну традицію того часу¹⁰.

Як приклади другого повноголосся дослідники, як правило, наводять такі характерні, впізнавані слова, серед яких: літ. *терен*, діал. *толок* 'толк', *черег* 'черга', *колобаня* 'калабаня', *покором* 'їжа'¹¹. У науковій літературі, зокрема в енциклопедії „Українська мова”¹², із-поміж прикладів із другим повноголоссям фіксуємо *молонья* 'блискавка', яке наведено, очевидно, за словником Є. Желехівського, С. Недільського¹³; проте, як свідчать опрацьовані джерела, українським говорам слово невідоме, та й вказаний словник подає тільки неповноголосні форми *молнія*, *молня* та *мовня*¹⁴; діалектизм *веремя*,

⁷ *Історія української мови: Фонетика* [за ред. М. Жовтобрюха, В. Русанівського, В. Скляренка], Київ 1979, с. 181–182; Михайло Жовтобрюх та ін. *Історична граматика української мови*, Київ 1980, с. 69; Григорій Півторак, *Формування і діалектна диференціація давньоруської мови (Історико-фонетичний нарис)*, Київ 1988, с. 193; Григорій Півторак, *Вокалізм*, в: *Українська мова. Енциклопедія*, Київ 2004, с. 86.

⁸ М. Жовтобрюх та ін. *Історична граматика української мови*, Київ 1980, с. 71.

⁹ *Ibid.*, с. 70.

¹⁰ *Історія української мови: Фонетика* [за ред. М. Жовтобрюха, В. Русанівського, В. Скляренка], Київ 1979, с. 183; Михайло Жовтобрюх та ін. *Історична граматика української мови*, Київ 1980, с. 70–71.

¹¹ В. Скляренко, *Повноголосся*, в: *Українська мова. Енциклопедія*, Київ 2004, с. 495; Григорій Півторак, *Вокалізм*, в: *Українська мова. Енциклопедія*, Київ 2004, с. 86; *Історія української мови: Фонетика* [за ред. М. Жовтобрюха, В. Русанівського, В. Скляренка], Київ 1979, с. 182; Михайло Жовтобрюх та ін. *Історична граматика української мови*, Київ 1980, с. 70.

¹² До речі, в обох виданнях 2000 та 2004 рр.: Г. Півторак, *Вокалізм*, в: *Українська мова. Енциклопедія*, Київ 2000, с. 82; Г. Півторак, *Вокалізм*, в: *Українська мова. Енциклопедія*, Київ 2004, с. 86.

¹³ Є. Желеховський, Софрон Недільський, *Малоруско-німецький словар*, Львів 1885, с. 450.

¹⁴ *Ibid.*

який репрезентує явище перше повноголосся¹⁵; *покорм* (?), очевидно замість *покором*); а також літературні слова *віршовка* (яке, однак, є розмовним і рідковживаним) [СУМ I, 683]; до того ж, це недавнє запозичення з російської мови¹⁶ та *толок*, яке СУМ фіксує з ремаркою „діалектне” [СУМ X, 180].

Окрему групу прикладів формують дієслова I дієвідміни на кшталт *терети, дерети, виперети, заперети, мерети, умерети, зачерети, веречи*, які в сучасній літературній мові „мають нульовий голосний у теперішньому часі”¹⁷ (*умерти, жерти, дерти, терти* та ін.), однак функціують у говірках південно-західного наріччя.

Ч а с о в и й в и м і р . Пам'ятки української мови фіксують написання через два *ь/ь* або з надрядковим знаком на місці давніших сполучень *редукованого + плавний* від XI ст.: наприклад, відчитуємо написання з двома йорами в „Остромировому Євангелії” — *скъръби, мъльва, мъльниш, съмъръть* та ін., в „Ізборнику 1076 року” — із ерами — *въръсты, мъръцѣ*, чимало таких форм наводить також Синецький патерик XI ст.¹⁸

За спостереженнями Шевельова, „апостроф [надрядковий знак] має перевагу на другим ером”¹⁹. Дослідник доповнює, що, ймовірно, „апостроф було запроваджено, щоб позначати знеголошення слабкого ера”²⁰; це явище він вважав суто орфографічним, на відміну від заміни апострофа на ер, яку вважає штучною. Цей — другий – ер, який був слабким, мав би зникнути після занепаду редукованих, тому вчений вважає його „орфографічною умовністю”, як і термін „другий повноголос”, адже другий голосний у сполуках на зразок *ьѣт* не був тотожним першому²¹.

Від XII ст. давньоукраїнські пам'ятки непослідовно фіксують зміну редукованого на голосний повного творення, наприклад у „Добриловому Євангелії” 1164 року засвідчуємо написання з першим голосним повного творення і з ером після плавного: *въверъзъте* (95 зв.), *долъжши* (215), *мерътвиш* (11), *мольньѣ* (201 зв.)²², дослідники пам'ятки (зокрема О. Малкова,

¹⁵ Детально див.: Т. Ястремська, *Чіє веремне, того й погода: метеонім верем'я в гуцульських говірках*, в: *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*, Вип. XXXII–XXXIII, Львів 2011, с. 297–302.

¹⁶ *Етимологічний словник української мови*, т. I, Київ 1982, с. 403; Ю. Шевельов, *Історична фонологія української мови*, Харків 2002, с. 371.

¹⁷ Ю. Шевельов, *Історична фонологія ...*, с. 134.

¹⁸ Див.: *Історія української мови: Фонетика ...*, с. 182; М. Жовтобрюх та ін. *Історична граматика ...*, с. 70; Ю. Шевельов, *Історична фонологія ...*, с. 369.

¹⁹ Ю. Шевельов, *Історична фонологія...*, с. 369.

²⁰ *Ibid.*, с. 370.

²¹ *Ibid.*, с. 371.

²² Ю. Осінчук, *Живомовні риси в Добриловому Євангелії 1164 року*, в: *Добрилове Євангеліє 1164 року* [укл. Ю. Осінчук], Львів 2012, с. 14.

Ю. Осінчук²³) припускають, що слова з такими сполуками становлять майже 100%. У цей час чи не вперше фіксуємо повноголосні сполуки з голосними повного творення на місці другого редукованого, а зокрема й у дієсловах *умерети, вмерети, жсерети* та ін.²⁴

Пам'ятки XIV–XV ст. фіксують і неповноголосні форми *дерти, оумерти* [СУМ^{14–15} I, 298; II, 476], і повноголосні форми з *о, е* після плавних: *отпереты* [СУМ^{14–15} II, 107], *умерель, оболока, молонье*²⁵ та ін.

У XVI – I половини XVII ст. домінують дієслівні форми з двома голосними повного творення: *веречи / зверечи / выверечи; дереть; жсерети / пожсерети; мерети / вмерети / замерети; отпереты* ‘відімкнути’; *оперети* ‘вчинити опір’ [СУМ^{16–17} IV, 116; V, 114–115; X, 91; XI, 98–99; Тимч. ІС, 217, 273, 305, 374; Тимч. МС I, 305; пор.: *вымеретье* ‘вимертя’ [Тимч. ІС: 413]]; але виявляємо, наприклад, *вмерти / вымерти / замерти, выперти / заперти, затерти, выдерти, жерти* ‘жертвувати’, ‘їсти, пожирати’ / *пожерти* ‘з’їсти, проковтнути’ [СУМ^{16–17} V, 211–212, 240; X, 92, 134–135, 246; Тимч. МС I, 107; II, 145; Тимч. ІС, 389–390, 413, 428, 920].

Дієслівні форми з повноголоссям зберігалися майже до середини XVII ст.²⁶, але в XVII ст., як зазначає Шевельов, неповноголосні форми дуже скоро витиснули повноголосні²⁷. Зокрема Тимченко фіксує *дерти / выдерти / обдерти, жерти / пожерти, вмерти / вымерти, выперти, терти / вытерти* [Тимч. ІС, 389–390, 413, 428, 702, 920; Тимч. МС I, 250; II, 17, 145].

У XIX ст. домінують неповноголосні форми: *мерти, вмерти, померти, дерти, выдерти, терти, жерти, вижерти* [Біл.-Нос., 137, 223; Грінч. III, 240, 250–251, 294, 377; IV, 258, 337; Гол., 440–441, 443, 511]. Виняток становить дієслово *веречи, зверечи* ‘звергнути, скинути’ [Жел., 63; цит. за: Гол., 394; Грінч. I, 136; II, 128; Тимч. МС I: 305], яке, до речі, і до сьогодні найчастіше фіксуємо в говорах, власне із повноголоссям, також виявлено паралельне вживання форм, як наприклад, *жерти // жсерети* [Жел., 85].

Просторовий вимір. Як приклад аналізу просторового – діалектного – виміру цього явища у цій розвідці обрано групу дієслів I дієвідміни²⁸.

²³ О. Малкова, *К истории редуцированных гласных ъ и ь в южных говорах древнерусского языка*, в: „Известия АН СССР. Серия литературы и языка”, Москва 1966, т. 25, вып. 3, с. 240–246; Ю. Осінчук, *Живомовні риси ...*, с. 16.

²⁴ *Історія української мови: Фонетика ...*, с. 181; М. Жовтобрюх та ін. *Історична граматика ...*, с. 70–71.

²⁵ *Історія української мови: Фонетика ...*, с. 181; М. Жовтобрюх та ін. *Історична граматика ...*, с. 70–71.

²⁶ Ю. Шевельов, *Історична фонологія...*, с. 134–135.

²⁷ *Ibid.*, с. 135.

²⁸ Ці дієслова дослідники традиційно називають серед прикладів явища другого повноголосся, однак проведене дослідження виявило дискусійність цієї проблеми.

Марія Пшеп'юрська-Овчаренко припускає, що ці дієслівні форми та форма іменника *смерéти* представляють „явище секундарного повноголосу [...] в цілому ряді місцевостей [в Добромільському районі Львівської області (Україна) та Перемиському повіті Підкарпатського воєводства (Польща). – Т.Я.]”²⁹. Цитовані форми, зазначає дослідниця, свідчать, що „на виникнення цього явища склалися не тільки фонетичні, але й морфологічні чинники, головно в формах теперішнього часу”³⁰. Аналізуючи фонетичні особливості говірок Дрогобиччини, Дмитро Бандрівський також пов’язує появу *e* в інфінітивних формах *веречи*, *жерети* та ін. з другим повноголоссям³¹.

В аналізованих дієсловах основа інфінітива не збігається з формою минулого часу (як, наприклад *да-ти* : *да-в*; *носи-ти* : *носи-в*; *ходи-ти* : *ходи-в*). Шевельов припускає, що „основа минулого часу розповсюдилася на всі форми (*умерети*, як *умер*)”³². І. Панькевич зазначає, що в українській мові явище збереглося в дуже нечисленних випадках – „в південно-карпатських говорах такі випадки то виїмки”³³.

Повноголосні форми виявляємо в багатьох говорах південно-західного наріччя³⁴, хоча часто як паралельні фіксуємо неповноголосні, а саме:

псл. **terti* [ЭССЯ 5, 558–559; ЕСУМ V, 559]: наддн., надсян., бойк. *терéти* ‘терти (льон)’; пор.: бойк., лемк. *тёрти* [AGB VII, м. 429³⁵; Бандр., 31³⁶; Пшеп., 227; Он. II, 285; SŁ, 132];

псл. **derti* / *dyrati* — з **i.-e.** **der-* / **dr-* [ЭССЯ 2, 411; ЕСУМ II, 40–41]: наддн. *подерети* [Бандр., 5]; надсян. *дерéти* (*дирéти*), *ўбдeрeти* ‘обдерти’, *роздерéли*, *ўбдeрeтий* [Пшеп., 227]; бойк. *дерéти* ‘дерти’, ‘утікати’ [Он. I, 209], у складі фразеологізмів: бойк. *дерети лицé* ‘соромити, ганьбити’ [Ibid.]; пор.: гуц. *дёрти* ‘скубти (пір’я)’, ‘рвати’, *дёрти ліці* ‘обмовляти, пліткувати, засуджувати’ [Нег., 61], зак. *дерти* ‘дряпати’ [Саб., 63], *задёрти* ‘дражнити, сердити когось’, *подерти* ‘подряпати’, ‘порвати’ [Ibid., 64, 241], лемк. *дерти*, *подерти* ‘дерти, рвати’ [SŁ, 43];

²⁹ Марія Пшеп'юрська-Овчаренко, *Мова українців Надсяння*, Перемишль 2007, с. 227.

³⁰ Ibid.; див. також: Павло Гриценко, *Надсянський говір*, в: *Українська мова*. Енциклопедія, Київ 2004, с. 389.

³¹ Дмитро Бандрівський, *Фонетичні особливості говірок Дрогобицького району Львівської області* [w:] Дослідження і матеріали з української мови, т.3, Київ 1960, с. 5.

³² Юрій Шевельов, *Історична фонологія...*, с. 135.

³³ Іван Панькевич, *Українські говори...*, ч. 1, Прага 1938, с. 156.

³⁴ Див. також: Юрій Шевельов, *Історична фонологія...*, с. 135.

³⁵ На карті окреслено поширення форми *терети* в надсянських і в західній частині бойківських говірок, на іншій території, яку покриває мережа Атласу, домінує варіант *терти*.

³⁶ Дмитро Бандрівський зазначає, що інфінітивні форми з повноголоссям відзначено в говірках західної Наддністрянщини і західної Бойківщини.

- псл.** **perti* / *prъti* [ЭССЯ 4, 356; ЕСУМ IV, 355–356]: наддн. *заперети* [Бандр., 5], бойк. *виперети* ‘виперти, вигнати’, *виперетисі* ‘відректися’ [Он. I, 105], бойк. *заперети* // *заперти* ‘зачинити, закрити’, ‘не дозволити, заборонити’ [Кміт VIII, 82; Он. I, 105], *заперетися* ‘понатужитися’ [Ibid.], надсян. *ўупирета* ‘оперта’ [Пшеп., 227]; пор.: наддн. *заперти* [Дејна 1957, 123]; бойк. *запертий* [Он. I, 105], зак. *заперти* ‘закрити’, *запертий* ‘закритий’, *удоперти* ‘відкрити, відчинити’, *зоперти* ‘зупиняти’, *сперти* ‘тс.’ [Саб., 105–106, 130, 338–339], лемк. *заперти* ‘замкнути, зачинити (без ключа)’ [SŁ, 149];
- псл.** **meriti* [ЭССЯ 3, 444–445; ЕСУМ III, 444–445]: наддн. *вмерети* ‘померти’ [ЗА; Бандр., 5; Шило, 75 (але *вмерлец, вмерлий*)], надсян. *мерети* ‘те саме’, а також іменник *смерети* [Пшеп., 227], пор.: лемк. *мерти, вмерти, змерти* ‘померти’ [SŁ, 81].
- псл.** **žerti, žyrati* [ЭССЯ 2, 195; ЕСУМ II, 195]: наддн. *жерети* ‘їсти (про тварин, знев. про людину)’ [ЗА; Бандр., 5], пор.: зак. *жерти* ‘багато пити (про корову)’, ‘пиячити’ [Саб., 84], лемк. *жерти* ‘їсти (про тварин)’ [SŁ, 155].

Відоме в більшості аналізованих говірок дієслово *веречи* (*зверечи*) — із **псл.** **vergti* [ЕСУМ I, 352], яке формує розгалужену семантичну структуру з основним значенням ‘кинути, метнути’ / ‘скинути’ — наддністр. [ММАГ, 124; Бандр., 5], гуц. [Гол., 394; ГГ, 34; Жег., 29], закарп. [Саб., 36, 121 (також деривати *доверечи* ‘докинути’, *заверечи* ‘закинути’, *заверечися* ‘трохи поїсти, перехопити трохи їжі’, *наверечи* ‘докинути частину для завершення чого-небудь’, *перEVERечи* ‘перекинути’, *ўверечи* ‘викинути’; ‘вигнати (звільнити) з роботи’ та ін. [Ibid., 67, 89, 221, 363]), бойк. [Он. I, 76 (спор. *верчи*)], лемк. [SŁ, 140 (спор. *вер’чи*)], надсян. *зверечи* [Пшеп., 227 (*завиречи, параверечи*)]; у складі фразеологізмів: гуц. *веречи лице* ‘вибілити (про полотно)’, *веречи гадкоў* ‘подумати, згадати’ [КСГГ; ГГ, 34], *веречи карти* ‘ворожити’ [КСГГ], *веречи верхом* ‘кинути так, щоб літало в повітрі’ [Шух. IV, 112, 214; Janów, 255], бойк. *мерзү веречити* ‘звести наклеп’ [Он. I, 437]; зак. *веречи на с’а хрест* ‘перехреститися’ [Саб., 405]. У гуцульських говірках виявляємо значення ‘скинути (одяг), роздягнутися’, ‘одягнути, накинувши на плечі’, ‘спустити на воду (про дерево)’, ‘загнути в інший бік’, ‘виділити якусь частину, частку’ [КСГГ], у закарпатських — *зверечи* ‘звільнити з керівної посади’, ‘перервати вагітність’ [Саб., 121] та ін.

Лексеми *веречис’а* (*веречи си, веречиси*) відомі в гуцульських та в закарпатських говірках зі значеннями, зокрема: ‘кинутися, відправитися [вирушити раптово. – Т.Я.]’ [Жег., 29; Саб., 36]; ‘злякатися, здригнутися’ [КСГГ; Саб., 36]; ‘викривитися (про дошку, двері і под.)’ [Ibid.]; ‘з’явитися несподівано’ [КСГГ].

Як бачимо, в усіх праслов'янських формах дієслів послідовно фіксуємо *er* між приголосними (**terti*, **derti*, **perti*, **merti*, **vergti*), що може свідчити про перше повноголосся.

Друге повноголосся, очевидно, репрезентують лексеми *verex* 'верх' (псл. **v^brxъ*), *бервенó* 'колода' (псл. **b^gvьno* < **b^gvъ* 'колода'), *пóкором* 'їжа; покорм' (псл. **k^brmъ* / **k^brma* 'корм, їжа'), які потребують спеціального дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

- Бандрівський Д., 1960. *Фонетичні особливості говірок Дрогобицького району Львівської області*, в: Дослідження і матеріали з української мови, т.3, Київ, с. 3–15.
- Богушевич М., 2010. *Отражение праславянских сочетаний *tъrt, *tъlt, *tъrt, *tъlt в древнерусской графике (на материал Августовского Пролога XVI века)*, в: *Лингвистика. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*, №4 (2).
- Гриценко П., 2004. *Надсянський говір*, в: *Українська мова. Енциклопедія*, Київ.
- Етимологічний словник української мови*, т. I, Київ 1982, с. 403
- Желеховський Є., Недільський С., 1885. *Малоруско-німецький словар*, Львів, с. 450.
- Жовтобрюх М. та ін. *Історична граматики української мови*, Київ 1980.
- Історія української мови: Фонетика* [за ред. М. Жовтобрюха, В. Русанівського, В. Склярєнка], Київ 1979.
- Малкова О., 1984. *К истории образования восточнославянских языков (По данным Галицкого евангелия 1266–1301 гг.)*, „Вопросы языкознания”, №4.
- Малкова О., 1966. *К истории редуцированных гласных ъ и ь в южных говорах древнерусского языка*, в: „Известия АН СССР. Серия литературы и языка”, Москва, т. 25, вып. 3.
- Осінчук Ю., 2012. *Живомовні риси в Добролювому Євангелії 1164 року*, в: *Добролюве Євангеліє 1164 року* [укл. Ю.Осінчук], Львів, с. 11–34.
- Панькевич І., 1938. *Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей*, ч. 1, Прага.
- Півторак Г., 2004. *Вокалізм*, в: *Українська мова. Енциклопедія*, Київ, с. 86.
- Півторак Г., 2000. *Вокалізм*, в: *Українська мова. Енциклопедія*, Київ, с. 82.
- Півторак Г., 1988. *Формування і діалектна диференціація давньоруської мови (Історико-фонетичний нарис)*, Київ, с. 193.
- Потебня А., 1986. *Къ истории звуковъ русскаго языка*, т. I, Воронежъ.
- Пшепюрська-Овчаренко М., 2007. *Мова українців Надсяння*, Перемишль.
- Склярєнко В., 2004. *Повноголосся*, в: *Українська мова. Енциклопедія*, Київ.
- Шевельов Ю., 2002. *Історична фонологія української мови*, Харків.
- Ястремська Т., 2011. *Чиє веремнє, того й погода: метеонім верем'я в гуцульських говірках*, в: *Вісник Прикарпатського університету. Філологія*, вип. 32–33, Львів, с.297–302.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- Бандр. – Дмитро Бандрівський, *Фонетичні особливості говірок Дрогобицького району Львівської області*, w: Дослідження і матеріали з української мови, т.3, Київ 1960, с. 3–15.
- Біл.-Нос. – Павло Білецький-Носенко, *Словник української мови* [підгот. до вип. В. Німчук], Київ 1966.
- ГГ – *Гуцульські говірки. Короткий словник* [за ред. Я. Закревської], Львів 1997.
- Гол. – Яків Головацкий, *Материалы для словаря малорусского наречия* [w:] *Науковий збірник Музею української культури у Свиднику*, Пряшів 1982, т. 10, с. 311–612.
- Грінч. – Борис Грінченко, *Словарь української мови*, т. 1–4, Київ 1907–1909.
- ЭССЯ – *Этимологический словарь славянских языков* [под ред. О.Трубачева], Москва 1974–2005, вып. 1–31 (видання не завершено).
- ЕСУМ – *Етимологічний словник української мови* [за ред. О. Мельничука], Київ 1982–2006, т. 1–6.
- Жег. – Іван Жегуц, Юрій Піпаш, *Словник гуцульського говору в Закарпатті*, Мюнхен 2001.
- Жел. – Євген Желехівський, Софрон Недільський, *Малоруско-німецький словар*, т. I–II, Львів 1885–1886.
- ЗА – Записи автора.
- Кміт – Словник бойківського говору [укл. Ю.Кміт], „Літопис Бойківщини”, т. III–XI, Самбір 1934–1939.
- Корж. – Володимир Коржинський, *Малый словаречь ужываныхъ словъ гуцульскихъ збранныхъ въ Жабю Слупійці. 1894–1896*, рукопис [зберігається в НБ ім.В.Стефаніка НАН України у Львові, ф.1 (НТШ), спр. 530].
- КСГГ – Картотека *Словника гуцульських говірок* [зберігається в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів)].
- ММАГ – *Матеріали зібрані за Квестіонаром для збирання матеріалу для мовного атласу Галичини*, w: *Studia nad dialektologią ukraińską i polską (z materialów B. Katedry języków ruskich UJ)* [oprac. M. Karaś], Kraków – Warszawa 1975.
- Мос. – Михайло Мосора, *Словар гуцульський зібраний Михайлом Мосорою 1885–1896*, рукопис [зберігається в архіві І. Франка у Києві. – №3/100].
- Нег. – Микола Негрич, *Скарби гуцульського говору: Березові*, Львів 2008.
- Он. – Михайло Онишкевич, *Словник бойківських говірок*, ч. 1–2, Київ 1984.
- Пшеп. – Марія Пшепюрска-Овчаренко, *Мова українців Надсяння*, Перемишль 2007.
- Саб. – Іван Сабадош, *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*, Ужгород 2008.
- СУМ – *Словник української мови*, т. I–XI, Київ 1970–1980.
- СУМ¹⁴⁻¹⁵ – *Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.*, ч. 1–2, Київ 1977–1978.
- СУМ¹⁶⁻¹⁷ – *Словник української мови XVI – I пол. XVII ст.*, вип. I–XV, Львів 1994–2012.
- Тимч. ІС – *Історичний словник українського язика* [за ред. Є. Тимченка], Харків – Київ 1930–1932, т. 1, вип. 1–2.
- Тимч. МС – Євген Тимченко, *Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст.*, Київ – Нью-Йорк 2002.
- Шило – Гаврило Шило, *Надністрянський регіональний словник*, Львів – Нью-Йорк 2008.
- Шух. – Володимир Шухевич, *Гуцульщина*, ч. I–V, Львів 1899–1908.
- AGB – Janusz Rieger, *Atlas gwar bojkowskich*, t. 1–7, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1981–1986.
- Dejna – Karol Dejna, *Gwary ukraińskie Tarnopolszczyzny*, Wrocław 1957.
- Janów – Jan Janów, *Słownik huculski* [oprac. i przygotował do druku J. Rieger], Kraków 2001.
- SŁ – Janusz Rieger, *Słownictwo i nazewnictwo Łemkowskie*, Warszawa 1995.

SAVING THE SECOND PLEOPHONY IN THE SOUTH-WESTERN DIALECTS

Summary. The article deals with the problem of second pleophony (also called *polnoglasi* or full vocalization). Based on the analyzed theoretical works, historical („Time Dimension”) and dialect („Spatial dimension”) sources conclusions that this phenomenon is common in the dialects of the south-western dialect of the Ukrainian language only sporadically, whereas „classic” example of the second pleophony, including the verb conjugations and such *terety*, *derety* represent a phenomenon first pleophony/

Key words: first pleophony (*polnoglasi*, full vocalization), second pleophony, reduced, pleophonic forms, pleophonic forms, south-western dialects